

***Селіванова Ірина Анатоліївна***

*Кандидат юридичних наук, доцент, науковий співробітник  
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

*ORCID 0000-0002-1006-5444*

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО  
ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЗАСІБ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ  
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Дослідження присвячено визначенню місця інституту державної підтримки малого та середнього підприємництва в системі засобів державного регулювання господарської діяльності в Україні. Розглянуто чинне законодавство, що визначає правовий механізм державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва, наукові та інші роботи, присвячені ролі таких суб'єктів в розвитку економіки країни, та їх державній підтримці. Обґрунтовуються висновок, що державна підтримка малого та середнього підприємництва є одним з засобів державного регулювання господарської діяльності, що має бути зафіксовано в Господарському кодексі України.

**Ключові слова:** державна підтримка, суб'єкти малого та середнього підприємництва, засоби державного регулювання господарської діяльності

***Selivanova Iryna***

*Candidate of legal sciences, associate professor,  
research associate of the Scientific and Research Institute of Providing Legal  
Framework for the Innovative Development  
of National Academy of Legal Sciences of Ukraine*

**STATE SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES AS A  
MEANS OF STATE REGULATION OF ECONOMIC ACTIVITY IN UKRAINE**

The study is dedicated to determining the place of the institute of state support for small and medium-sized enterprises in the system of means of state regulation of economic activity in Ukraine. The current legislation defining the legal mechanism of state support for small and medium-sized business entities, scientific and other works devoted to the role of such entities in the development of the country's economy, and their state support were considered. The conclusion is

substantiated that state support of small and medium-sized enterprises is one of the means of state regulation of economic activity, which should be recorded in the Economic Code of Ukraine.

**Keywords:** state support, subjects of small and medium-sized enterprises, means of state regulation of economic activity

Механізм державної підтримки суб'єктів господарювання врегульовано низкою актів національного законодавства, зокрема, Господарським кодексом України [1, ст. 10, 16, 48] , Указом Президента «Про державну підтримку малого підприємництва» [2] , Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [3] , Законом України «Про державну підтримку суднобудівної промисловості України» [4] , Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [5] , Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» [6] , Порядком надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва» [7]. Втім місце правового інституту державної підтримки в системі господарського права, його співвідношення з державною допомогою, критерії допустимості державної допомоги у контексті уніфікації національного законодавства із законодавством ЄС продовжують залишатися дискусійними в науці господарського права.

Економіко-правова проблематика діяльності малих та середніх підприємств та їх державної підтримки досліджувались багатьма вітчизняними та іноземними науковцями. Лише останнім часом ці питання розглядалися в колективній монографії НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрНУ [8], монографії Коритіна Д.С., який досліджував правове регулювання господарської діяльності малих та середніх підприємств [9] , дисертаціях Феофанової І. М. , яка розглядала господарсько-правовий аспект допустимості державної допомоги [10] та Петрової Н.О, яка досліджувала адміністративно – правові засади моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні [11].

Така активність наукових досліджень детермінована тією роллю, яку відіграють малі та середні підприємства в світовій економіці. Для країн ЄС,

США та Японії вони є невід'ємним елементом економіки, на них припадає 50–53 % ВВП та від 50 до 79 % створених робочих місць і вони отримують постійну та комплексну підтримку зі сторони держави, зокрема, регулярне бюджетне фінансування [12]. За даними ООН загалом в світі на таких підприємствах задіяно 50% трудового населення світу та виробляється від 30 до 60 % національного продукту, залежно від країни. В Україні до початку повномасштабної агресії росії малий та середній бізнес забезпечував близько 64 % доданої вартості, 81,5% зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та 37% податкових надходжень [13].

Соціальна значущість малого бізнесу обумовлена ще й тим, що сьогодні він становить основу середнього класу населення, який надає стабільність суспільству і забезпечує фінансовий розвиток господарства країни. Малі та середні підприємства виступають запорукою економічної конкуренції та є універсальною формою діяльності суб'єктів господарювання, яка найбільше відповідає узгодженню приватних інтересів засновників підприємств і публічних інтересів держави, яка реалізує економічну політику в інтересах населення України. Також малі підприємства мають серйозні переваги у порівнянні із великим бізнесом, зокрема, високу мобільність, гнучкість виробничої структури, прості організаційно-управлінські зв'язки, вузьку спеціалізацію видів бізнесу, спрямованість на ті сфери діяльності, які не вигідні і неприбуткові для великих підприємницьких структур, підтримання вільної конкуренції, адаптивність до мінливої кон'юнктури ринку, сприйнятливість для втілення інноваційних технологій [12]. В багатьох країнах розвиток малого бізнесу сприяє розвитку регіонів, які відстають за соціально-економічними показниками. А такі прості системи, як малі підприємства, більш релятивні, рухливі, здатні швидше реагувати у порівнянні із великими підприємствами, яким властивий реакційний підхід [13]. Розуміючи важливість малого бізнесу для економіки, уряди зарубіжних країн використовуючи різноманітні інструменти державної підтримки: Так Німеччина запустила 200 програм підтримки малого та середнього бізнесу під загальною назвою *Mittelstand*, які

передбачають виділення на кредитування таких підприємств 15,5 млрд євро щорічно. Чимало уваги малому та середньому підприємництву приділяють і в США. Бізнесу сприяють зниження податків та низка організацій на кшталт U.S. Small Business Administration (SBA), яка понад 60 років займається підтримкою бізнесу й надає підприємствам фінансову та консультативну підтримку. Також організація виступає гарантом компанії перед кредиторами та надає позики до \$2 млн самостійно. Цікава практика розвитку малого та середнього бізнесу, яку згодом може перейняти й Україна, в Ізраїлі та Польщі. Уряд створює державні венчурні фонди, які інвестують в різні стартапи. Зараз в Польщі держбанк 60% усіх кредитів надає саме малому та середньому бізнесу. Максимальна сума такої гарантії становить до 1 мільйона євро, а вартість – перший рік безкоштовно, другий – 0,5% [13].

Значення малих та середніх підприємств для України неможливо переоцінити. В воєнний час їх ефективна діяльність сприяє збільшенню надходжень до бюджету та зменшенню рівня безробіття, а в повоєнний – вона має стати саме тим важелем, що прискорить ріст економіки та відбудову країни. Тому збільшення державної підтримки діяльності малих та середніх підприємств та вдосконалення механізму її надання є надзвичайно актуальним питанням для нашої держави.

Науковці та практики приходять до висновку, що в Україні умови діяльності малих та середніх підприємств є складними. На заваді стоять недосконалість й обтяжливість системи оподаткування, наявність адміністративних, неврегульованість питань фінансування й кредитування, низький рівень державної фінансової підтримки, нерозвиненість інфраструктури підтримки підприємництва тощо. Наразі до цих причин додалися і негативні наслідки повномасштабної агресії росії. За висновками ЄБРР, бізнес-середовище України відреагувало на війну зниженням активності бізнесу, що привело до зменшення кількості діючих підприємств, скорочення їх доходів (маржинальності), зниження кількості замовлень, несталого завантаженням, зокрема, через міграцію населення та зниження

платоспроможності громадян, введення режиму економії на підприємствах, секвестру місцевих і державного бюджетів, до тотального скороченням витрат/оптимізації, а саме: призупинення інвестицій, зменшення зарплат, переведення на часткову зайнятість, закриття збиткових напрямів, погіршення платіжної дисципліни (збільшення кількості боржників), переходу постачальників на передоплату, що є гострою проблемою для виробництв, відтоку професійних кадрів через мобілізацію та міграцію, руйнування енергетичної інфраструктури (порушення сталості роботи) [14]. Найбільше заважає бізнесу у відновленні нестача фінансових ресурсів у країні, а саме – неплатоспроможність клієнтів, недоступність кредитних коштів і власного капіталу бізнесу тощо.

Державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва є надзвичайно ефективним інструментом, що допомагає подолати наслідки війни і розвивати свою діяльність а повоєнний час. Підтримка держави включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу.

Найбільш відчутною для бізнесу є саме фінансова державна підтримка малих і середніх підприємств. Вона забезпечується шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо. Фінансова підтримка є одним з основних напрямів, а відкритість і прозорість проведення процедур надання державної підтримки є одним з основних принципів державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. Основними напрямками фінансової підтримки малого і середнього підприємництва на державному рівні є: 1. Надання фінансових продуктів та програм допомоги з боку державних банків; 2. Залучення безробітних до організації підприємницької діяльності, що є однією з активних форм

підтримки безробітних, яка здійснюється Державною службою зайнятості у разі відсутності на ринку праці підходящої роботи; 3. Підтримка АПК з боку Мінагрополітики [16].

В українському законодавстві механізм правового регулювання розвитку та державної підтримки малого і середнього підприємництва врегульовано в спеціальному законі. Ним визначені мета, принципи та основні напрями державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, органи, що забезпечують розвиток таких суб'єктів в Україні, засади державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва [3]. Натомість в базовому для господарської діяльності законодавчому акті – Господарському кодексі України лише визначаються поняття малого та середнього підприємництва [1, ст. 55], а норми щодо державної політики та підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва повністю відсутні. В кодексі йдеться про державну підтримку і захист усіх форм ефективного господарювання як складової частини політики інституційних перетворень, спрямованої на формування раціональної багатоукладної економічної системи [1, ст. 10], а також державну підтримку всіх суб'єктів господарювання, без акценту на підтримку малого та середнього підприємництва.

Відповідно до норм ГКУ держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації осіб з інвалідністю, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом. Держава може здійснювати компенсації або доплати сільськогосподарським товаровиробникам за сільськогосподарську продукцію, що реалізується ними державі [1, ст. 16]. Фактично лише в статті 48,

присвяченій державній підтримці підприємництва, вказується, що держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього.

Тому і місце інституту державної підтримки малого та середнього підприємництва в системі засобів державного регулювання господарської діяльності визначено нечітко. Так, одним з таких засобів є надання державою дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [1, ст. 12]. Про державну підтримку тут згадки немає. Натомість з назви статті 16 слід зробити висновок, що дотації є одним з засобів державної підтримки суб'єктів господарювання. Ця нечіткість позиції Господарського кодексу щодо малого та середнього підприємництва має бути виправлена, державна підтримка цього сегменту суб'єктів підприємництва має розглядатись як засіб державного регулювання їх господарської діяльності.

Наразі уряд анонсував розробку нової економічної моделі України як ресурсного центру Європи. Планується зосередити діяльність на десятиох ключових напрямках і реформах, одним з яких є проекти підтримки бізнесу [12]. Виходячи з ролі малого та середнього підприємництва для економіки України, про яку йшлося вище, важливо, щоб значна частина такої підтримки направлялась саме цим суб'єктам.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Про державну підтримку малого підприємництва : Указ президента від 12.05.1998 р. № 456/98 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456/98#Text>.
3. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.
4. Про державну підтримку суднобудівної промисловості України : Закон України від 18.11.1999 р. № 1242-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 р. № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>.

6. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.

7. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва: постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>.

8. Білоусов Є. М., Борисов І. В., Вапнярчук Н. М. та ін. Нормативно-інституційне забезпечення сприяння господарській діяльності в інноваційному суспільстві : монографія / за ред. А. П. Гетьмана, О. О. Дмитрик, К. О. Токаревої. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2020. 312 с. С. 40–93.

9. Коритін Д. С. Правове регулювання господарської діяльності малих та середніх підприємств : монографія. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 240 с. URL: <https://ndipzir.org.ua/archives/7611>

10. Феофанова І. М. Допустимість державної допомоги : господарсько-правовий аспект. Дис ... доктора філос. Одеса, 2023. URL <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/24192?show=full>.

11. Петрова Н. О. Адміністративно – правові засади моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні. Дис ... доктора філос. Суми, 2021. URL: [https://science.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/P\\_Diss.pdf](https://science.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/P_Diss.pdf).

12. Козак А. Р., Гевлич Л. Л. Роль та місце малого бізнесу в економіці України та світу. С. 236–241. URL: [164](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiTwN6Iodn_AhXRzosKHZERDO4QFn_oECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fjvestnik-</a></p></div><div data-bbox=)



sss.donnu.edu.ua%2Farticle%2Fview%2F11281%2F11171&usg=AOvVaw2uLy\_kG  
G0Ud9nlrAXlacmX&opi=89978449.

13. Букачюк У. Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. Espresso.tv. 11.07.2017. URL: [https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyu\\_seredniy\\_biznes](https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyu_seredniy_biznes).

14. Проблеми та потреби МСБ майже через рік після початку війни: витяги з комплексного дослідження ринку малого та середнього бізнесу в Україні. EBRD, 2023. URL: <https://www.merezha.ua/reports/2023/Challenges-and-Needs-of-SMEs-in-War-Time.pdf>.

15. Мельник С. Шмигаль анонсував розробку нової економічної моделі України. *Економічна правда*. 17.04.2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/17/699203/>.

16. Хотенко О. Державна підтримка малого та середнього підприємництва. Веб-сайт Інституту податкових реформ. 05.05.2018. URL: <https://ngoipr.org.ua/blog/derzhavna-pidtrymka-malogo-ta-serednogo-pidpryyemnytstva/>.

## REFERENCES

1. Law of Ukraine on Economic Code of Ukraine, No. 436-IV (2003, January 16). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].

2. Presidential Decree on State Support for Small Business, No. 456/98 (1998, May 12). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456/98#Text> [in Ukrainian].

3. Law of Ukraine on the Development and State Support of Small and Medium -Sized Enterprises in Ukraine, No. 4618-VI (2012, March 22). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> [in Ukrainian].

4. Law of Ukraine on State Support of the Shipbuilding Industry of Ukraine, No. 1242-XIV (1999, November 18). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

5. Law of Ukraine on State Assistance to Economic Entities, No. 1555-VII (2014, July 1). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> [in Ukrainian].

6. Law of Ukraine on State Support for Agriculture of Ukraine, No. 1877-IV (2004, June 24). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> [in Ukrainian].

7. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on Procedure for Providing Financial State Support to Micro -Enterprise and Small Businesses, No. 28 (2020, January 24). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

8. Bilousov, Ye. M., Borysov, I. V., Vapniarchuk, N. M. et. al. (2020). Regulatory and institutional support for the promotion of economic activity in an innovative society. A. P. Hetman, O. O. Dmytryk, K. O. Tokarieva (Eds.). Kharkiv: NDI prav. zabezp. innovats. rozvytku NAPrN Ukrainy, 40–93 [in Ukrainian].

9. Korytin, D. S. (2021). Legal regulation of economic activity of small and medium -sized enterprises. Kharkiv : NDI prav. zabezp. innovats. rozvytku NAPrN Ukrainy. Retrieved from: <https://ndipzir.org.ua/archives/7611> <https://ndipzir.org.ua/archives/7611> [in Ukrainian].

10. Feofanova, I. M. (2023). State aid admissibility: economic and legal aspect. *Candidate's thesis*. Odesa. Retrieved from <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/24192?show=full> [in Ukrainian].

11. Petrova, N. O. (2021). Administrative and legal principles of state aid monitoring to business entities in Ukraine. *Candidate's thesis*. Sumy. Retrieved from: [https://science.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/P\\_Diss.pdf](https://science.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/P_Diss.pdf) [in Ukrainian].

12. Kozak, A. R. & Hevlych, L. L. The role and place of small business in the economy of Ukraine and the world. C. 236–241. Retrieved from: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiTwN6Iodn\\_AhXRzosKHZERDO4QFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fjvestnik-](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiTwN6Iodn_AhXRzosKHZERDO4QFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fjvestnik-)

sss.donnu.edu.ua%2Farticle%2Fview%2F11281%2F11171&usg=AOvVaw2uLy\_kG  
G0Ud9nlrAXlacmX&opi=89978449 [in Ukrainian].

13. Bukatiuk, U. (2017) To support small business. As Ukraine lagged behind the world. Espresso.tv. Retrieved from: [https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyy\\_seredniy\\_biznes](https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyy_seredniy_biznes) [in Ukrainian].

14. Problems and needs of IAS almost a year after the war: extracts from a comprehensive study of the small and medium -sized business market in Ukraine. (2023). EBRD. Retrieved from: <https://www.merezha.ua/reports/2023/Challenges-and-Needs-of-SMEs-in-War-Time.pdf> [in Ukrainian].

15. Melnyk, S. (2023) Shmigal announced the development of a new economic model of Ukraine. *Ekonomichna pravda*. 17.04.2023. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/17/699203/> [in Ukrainian].

16. Khotenko, O. State support for small and medium -sized enterprises. The Tax Reform Institute's website. 05.05.2018. Retrieved from: <https://ngoipr.org.ua/blog/derzhavna-pidtrymka-malogo-ta-serednogo-pidpryyemnytstva/> [in Ukrainian].